

OILADAGI YAKKA FARZANDLARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Turgunova Gulru Todjiboyevna

International school of finance technology and science instituti

Psixologiya va pedagogika kafedrası v.b. dotsenti

Psixol.f.b.f.d.(PhD)

Oiladagi vaziyat, o'z shaxsiga ortiqcha diqqat-e'tibor, g'amxo'rlik kabilar yakka farzandlarda o'ziga ishonch hissini va o'ziga nisbatan ijobiy munosabatni yuzaga keltiradi. Yakka farzandlarning o'z tashqi qiyofalarini yuqori baholashlari ota-onalarning farzandlari tashqi qiyofasiga katta e'tibori, oiladagi moddiy farovonlik bilan shartlangan bo'lishi mumkin. Bolalikda o'z tashqi qiyofasiga nisbatan shakllantirilgan munosabat o'spirinlikdagi "Men obrazi"ning barqaror komponentiga aylanadi. O'z qobiliyatlarini yuqori baholash yakka farzandlarning o'quv faoliyati va intellektual sohadagi muvaffaqiyatlari bilan belgilab berilishi ehtimol[1].

Yakka farzandlar to'ng'ich farzandlarga nisbatan ko'proq psixik buzilishlarga moyil hisoblanadilar. Ular egotsentrik va yordamga muhtojroq bo'lib voyaga yetadilar. Kichik oila farzandlari individualizatsiya jarayonida ota-onalariga ko'proq bog'liq bo'ladilar.

G.T.Xomentauskas yakka farzandlarning shaxs xususiyatlarini alohida ta'kidlaydi. Uzoq vaqt davomida yakka farzand faqat voyaga yetganlar bilan muloqotda bo'ladi, bu esa unda zaiflik, noto'kislik hissini, o'ziga ishonmaslik, egotsentrizm – haddan ziyod diqqat-e'tibor, mehr-muhabbat, xayrixohlik, g'amxo'rlik tufayli atrofdagilarni manipulyatsiya qilish usullarini o'zlashtiradilar[2]. Aka-uka va opa-singillari yo'qligi sababli shaxslararo muloqot tajribasi, o'zini boshqalar bilan solishtirish imkoniyatining mavjud emasligi o'zini noyob, unikal, qadrli deb o'zini noadekvat baholashga turtki bo'ladi. Tengdoshlari bilan muomalaning yetishmasligi boshqa bolalar bilan faol muloqot izlashlariga sabab bo'ladi. Yakka farzandli oilalarda bolalar ko'proq diqqat-e'tiborga, mehr-muhabbatga sazovor bo'ladilar, ota-onalar ularga ko'proq vaqt, moddiy va ma'naviy zahiralarni sarflashlari tufayli yakka farzandlarning shaxs sifatida kamol topishi va qobiliyatlarini rivojlantirishda yuqoriroq imkoniyatlarga ega bo'ladilar.

Ekstraversiya, neyrotizm kabi shaxs xususiyatlarining shakllanishi oilaning katta-kichikligi, farzandlarning ko'p-kamligiga bog'liq emas ekan. Ko'p farzandli va yakka farzandli oilalarning farzandlarida ushbu ko'rsatkichlar bir xil bo'lib, asosan bolalarning yosh xususiyati bilan shartlanadi.

Yakka farzandlarning shaxsi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi:[3]

Birinchidan, ularda katta farzand bilan raqobat mavjud bo'lmaganligi sababli, ularni raqobat, o'zaro ta'sirlashuv kabilar orqali qo'yilgan maqsadga erishish uchun motivlashtirish biroz murakkab hisoblanadi. Bu kabi tajribaning yakka farzandlarda yo'qligi asosiy omil sanaladi. [2].

Yakka farzandlarning moddiy farovonlik jihatidan imtiyozi mavjud, chunki unga ota-onasi diqqat-e'tiboriga sherik bo'lishi mumkin bo'lgan raqobatdosh oila a'zolari yo'q. Ota-onalar ko'pincha yakka farzandlariga yetarlicha mablag', diqqat-e'tibor, mehr-muhabbat bilan ta'minlayotganliklari sababli unda qondirilmagan ehtiyojlar mavjud emas, natijada bular bola shaxsining shakllanishiga ijobiy ta'sir etishi darkor degan fikrda bo'ladilar. Biroq aksariyat vaziyatlarda yuqoridagilar aksincha taniq, injiq, qaysar, o'zinikini o'tkazadigan xudbin, egostik shaxsning shakllanishiga olib keladi [3].

Yakka farzandlarning boshqa bolalar bilan yaqin munosabatlar o'rnatish imkoniyati bo'lmashligi mumkin, natijada kelajakda bu narsa ijtimoiy munosabatlarda ishonmaslik, odamovilik, o'zaro muomala va munosabatlarga kirisha olmaslikka olib kelishi ehtimol. Yakka farzandlar o'yinqaroq emas, ular ko'pincha guruhiy, jamoaviy o'yinlarga qaraganda individual o'yinlarni xush ko'rishadi. Ular individual o'yinlarni afzal ko'rganliklari tufayli boshqa ijtimoiy rollarni o'zida sinab ko'rish imkoniyatidan mahrumdirlar [1].

Shunga qaramasdan yakka farzandlarning opa-akasi, uka-singlisi bor tengqurlariga nisbatan intellektual salohiyati yuqoriroqligini qayd etish zarur. Yakka farzandlar ota-onasining diqqat-e'tibori, ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga loqaydmasliklari sababli gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini tengdoshlariga nisbatan vaqtliroq o'zlashtiradilar. Bu bolalarning nutqi lug'aviy boyligi bilan ajralib turadi. Yakka farzandlar voyaga yetganlar bilan tezroq muloqotga kirishadi, ular bilan tengma-teng muomalada bo'ladilar, o'z fikrlarini ifoda etishdan tortinmaydilar hamda o'z fikr-mulohazalarini erkin himoya qila oladilar. Nutqlari yaxshi rivojlanganligi sababli ular kattalarning so'zlashuv uslubi va mavzularini tengqurlariga nisbatan vaqtliroq o'zlashtirib oladilar.

Yakka farzandlar o'zini o'zi yuqori baholashlari bilan ajralib turadilar. Ularning emotsiyalari barqarorroq bo'lib, bu narsa aka-uka, opa-singlisi bilan raqobat yo'qligi tufayli kam hayajonlanishi bilan shartlanadi [3]. Yakka farzandning o'z qobiliyatlarini rivojlantirishga imkoniyati yuqoriroq hisoblanadi.

Ammo shuni ham qayd etish zarurki, yakka farzand ota-onasi tomonidan kuchli otaliqqa olinadi, ortiqcha g'amxo'rlik ko'rsatiladi, asrab-avaylanadi, natijada ularda

stressli vaziyatlarni yengish hamda murakkab muammolarni xal etishda qo'shimcha muammolarni hosil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Баландина, Л.Л. Особенности взаимоотношений с сиблингами и сверстниками у детей из многодетных и однодетных семей / Л.Л. Баландина.
2. Ткачева, В.В. Гармонизация внутрисемейных отношений: папа, мама, я - дружная семья. Практикум по формированию адекватных внутрисемейных отношений / В.В.Ткачева. - М.: Гном и Д, 2010. - 160 с.
3. Фонарева, А.М. Развитие личности ребенка / А.М. Фонарева. - М.: Прогресс, 2011. - 272 с